

LUŇÁČEK, JIŘÍ:
RAKOUSKÉ VOJENSKÉ ZDRAVOTNICTVÍ
ZA NAPOLEONSKÝCH VÁLEK.
K ČINNOSTI HLAVNÍCH POLNÍCH NEMOCNIC
NA MORAVĚ V LETECH 1813–1814

Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci,
Olomouc 2018, 325 s.
ISBN 978-80-88278-23-8

Josef Šrámek

V posledních letech se na stránkách odborného tisku, jak v poznámkových aparátech studií a článků, tak v textech recenzních rubrik, znovu ve zvýšené míře objevují konstatování, potvrzující takřka dvě desetiletí starý závěr Ivana Šedivého, a sice že domácí studium historického fenoménu války a vojenství je (takřka) beznadějně konzervativní, pevně usazené na starých „vartách“, v důsledku čehož zřetelně ztrácí kontakt s tematickými i metodologickými inovacemi soudobé historické vědy. Proto nelze přejít bez povšimnutí kolem knihy Jiřího Luňáčka, která již svým názvem přitahuje pozornost. Problematika vojenského zdravotnictví totiž skutečně nepředstavuje pilně zušlechťované pole české vojenské historiografie, příznačné svou obsesí pro tradicionalistické popisy bitev a válečných tažení, životopisy význačných vojevůdců či minuciózní, avšak svou izolovaností úmorné popisy zbraní a zbraňových systémů.

A zájem čtenáře přitahuje i samo chronologické vymezení předkládané práce. Jiří Luňáček sice úvodem své knihy konstatuje existenci nepřehledného množství „napoleonské“ literatury, pravdou však spíše je, že v českém prostředí se téma napoleonského vojenství dominantně pojí se sice erudovanými, ale přesto (v dobrém slova smyslu) popularizačními syntézami Jiřího Kovaříka. Jinak se ovšem problematice vojenských dějin napoleonské epochy věnují toliko jednotlivci (Dušan Uhlíř, Milan Švankmajer, Pavel Bělina, Libor Jůn, Ivan Šedivý, Marie Macková, Miroslav Svoboda, Vojtěch Kessler), nadto je nutno jedním dechem přiznat, že ne pro všechny představuje „napoleonika“ zájem systematický, resp. profilující. I tyto práce jsou pak většinou zaměřeny jiným směrem, než jakým se rozhodl vydat Jiří Luňáček ve své knize, přičemž lze dát autorovi za pravdu v tom, že problematika vojenského zdravotnictví, především toho rakouského, představuje nepříliš frekventované téma nejen

v českém, ale i v zahraničním dějepisectví, kde i v této otázce dominuje zájem o francouzskou stranu. Autor tak mohl navázat pouze na práci nečetných předchůdců, především Eduarda Wondráka, Františka Dohnala a Karla Krále, o to větší píli ve věci heuristiky a archivního výzkumu tedy musel sám vynaložit. Závěrečný soupis prostudované sekundární literatury a použitých tištěných i archivních pramenů (včetně materiálu z klíčového Kriegsarchivu ve Vídni) ukazuje, že Jiří Luňáček k předmětu svého studia přistoupil se vši vážností.

Luňáčekovým cílem bylo zmapovat činnost vojenských hlavních polních nemocnic na Moravě v letech 1813–1814, přičemž teritorium Moravy autor v textu chápe ve smyslu současného geografického a správního vymezení. V centru jeho pozornosti tak stojí vojenské hlavní polní nemocnice č. 12 Jihlava, č. 23 Zábřdovice, č. 24 Jaroměřice, č. 30 Klášterní Hradisko, č. 31 Znojmo a č. 39 Jevíčko, dále pak civilní hlavní polní nemocnice č. 23 Zábřdovice, č. 30 Klášterní Hradisko a č. 31 Znojmo. Zmíněné chronologické vymezení, zdánlivě úzké, vychází z dobového kontextu. Jak autor předesílá v úvodních pasážích své knihy, na Moravě se v průběhu napoleonských válek etablovaly vojenské hlavní polní nemocnice rakouské armády ve třech fázích: Nejprve na přelomu let 1805–1806 v důsledku bitvy u Slavkova, poté v létě roku 1809 v návaznosti na bitvy u Wagramu a Znojma a následně v pozdním létě roku 1813 po bitvách u Drážďan a u Chlumce. Luňáček se tak zaměřuje na třetí etapu plného fungování hlavních polních nemocnic na Moravě, tedy v období mezi 26. červencem 1813, kdy vznikla Hlavní polní nemocnice č. 12 v Jihlavě, a 21. červencem 1814, kdy armáda získala Hlavní polní nemocnici č. 31 ve Znojmě.

Co je míněno hlavní polní nemocnicí autor čtenáři osvětluje v první kapitole knihy. Vojenské nemocnice se na přelomu 18. a 19. století dělily do několika kategorií – rozlišovaly se stálé nemocnice, tj. posádkové, pevnostní či invalidovny, dále nemocnice praporní, plukovní, sborové či divizní, a nakonec nemocnice polní, zřizované v čase války. Mezi nimi se od roku 1782 ustavily nemocnice tzv. místní (určené pro danou jednotku a pro vojáky zraněné buď lehce anebo naopak tak, že by nepřežili převoz), létatjící (poskytující blízko bojiště druhou fázi ošetření) a pak hlavní (pojímané jako závěrečná fáze ošetření, určené pro dlouhodobý pobyt zraněných). Další reorganizace v roce 1808 definovala polní nemocnice přijímací, polní nemocnice odložní a hlavní polní nemocnice. Bezprostřední péči na bojišti poskytovala tzv. polní obvazíště.

Jiří Luňáček si v úvodu knihy vytyčuje zájem přednostně o fungování hlavních polních nemocnic po organizační a systémové stránce. V tomto ohledu tak výklad rozčlenil do tří tematických kapitol. Kapitola první uvádí čtenáře do problematiky nezbytného historického kontextu vojenského lékařství. Au-

tor v ní přehledně přibližuje vývoj rakouského vojenského zdravotnictví, a to od poloviny 18. století. Nejprve vykresluje genezi vojenského zdravotnictví ve vazbě na proces tereziánských a josefinských reforem. Následně pak přibližuje pilíře zdravotnického systému rakouské armády – zde přichází na řadu vějíř témat jako zdravotní personál v rakouské armádě, lékárnické aspekty soudobého zdravotnictví, klíčový systém zdravotnického zajištění v poli, kde autor osvětluje soudobou typologii vojenských nemocnic, i obecně možnosti a limity působení zdravotních složek rakouské armády v čase napoleonských válek. Luňáček zdůrazňuje pozitivní vliv zřízení c. k. medicínsko-chirurgické Josefovy akademie pro výcvik vojenských lékařů, tzv. Josefinum, roku 1785.

Druhá kapitola představuje hlavní polní nemocnice na Moravě v předmětných letech 1813–1814. Autor přibližuje fungování každé z nich a komparuje poznatky mezi sebou. Hlavní polní nemocnice představují zajímavý objekt zájmu i proto, že podléhaly Nejvyššímu vojenskému velení pro Moravu a Slezsko, ale zároveň také C. k. Moravsko-slezskému guberniu, a to zvláště po přelomu let 1813–1814, kdy se začalo organizovat postoupení vojenských hlavních nemocnic do rukou civilní správy. Nástrojem gubernia byly revizní komise, jejichž úkolem bylo prověřovat stav nemocnic a případně navrhnout zemskému guberniu návrhy nápravy, avšak své kroky musely tyto komise konzultovat také s Nejvyšším vojenským velitelstvím. Docházelo tak k prolnutí vojenského a civilního aparátu v pohnutých časech války, což pro historika skýtá bohaté badatelské pole. Na roli a činnost revizních komisí polních nemocnic se tak Jiří Luňáček velmi správně zaměřuje.

Vedle toho dále představuje strukturu personálního zajištění hlavních polních nemocnic, tj. jejich velení i lékařský, strážní a pomocný personál, včetně duchovních, na jejichž bedra spadala nejen spirituální služba, ale i úřední byrokracie. Na tomto základě pak autor pojednává o každodenním životě v hlavních polních nemocnicích na Moravě, kde v centru jeho pozornosti stojí problematika příjmu a třídění raněných, fundamentální mikrokosmos nemocničního pokoje, otázka rekonvalescence, tj. na jedné straně stravování, na straně druhé medicíny, a také otázka s vojenským zdravotnictvím za války bohužel integrálně spjatá, a sice zaopatřování umírajících a pohřbívání zesnulých. Zajímavé zjištění představuje např. Luňáčekův poznatek, že třebaže se po převedení hlavních polních nemocnic pod civilní správu vyměnil personál, jinak zůstaly zvyklosti a standardy zachovány.

Pro zhodnocení vnitřního fungování nemocnic v praxi je podstatná také skutečnost, že v rakouských nemocnicích na Moravě sloužili i již vyléčení pacienti z řad nepřátelské armády, a to včetně lékařských postů. Tato zpočátku provizorní praxe byla roku 1814 dokonce legalizována a zajatcům náležel plat.

Další pracovní sílu představovali např. vězni, často vítaná výpomoc, neboť o práci v rizikovém, nezhledně infekčním, prostředí nebyl vždy dostatečný zájem. I jejich práce byla honorována, byla však připisována do fondu patričního vězeňského zařízení, které lidské zdroje poskytovalo.

Závěrečná třetí kapitola se nese ve znamení statistiky. Jiří Luňáček zde přibližuje konkrétní skladbu budov komplexů rakouských hlavních polních nemocnic, jejich přijímací kapacitu či délku aktivního fungování. Dále zřetel napíná směrem k pacientům. Zajímá se o to, kolik se jich v hlavních polních nemocnicích na Moravě léčilo, jakými způsoby opouštěli nemocnice (zajímavý je kupř. faktor dezercí z polních nemocnic), jaká byla úspěšnost uzdravení a naopak mortalita. Důležité je uvědomit si také, že byť se bavíme o rakouských polních nemocnicích na Moravě, prošli jimi vojáci nejenom rakouské armády, a i tento faktor se snaží autor v pramenech podchytil.

Text třetí kapitoly je ještě ve větší míře, než kapitoly předchozí, doprovázen přehlednými tabulkami a grafy. Jiří Luňáček komentuje i geografické rozložení hlavních polních nemocnic, což zajisté sehrávalo významnou roli v oblasti logistiky. Autor zdůrazňuje, že toto rozmístění nebylo rozhodně věcí náhodnou, ale přihlíželo se k dostatku zdrojů pitné vody v okolí lokality, ta musela být (v ideálním případě) dobře přístupná ze všech stran, a v neposlední řadě musela být lokalita tak prostorná, aby umožnila izolaci vlastní nemocnice od okolní zástavby. Nepodařilo se sice přesně zjistit počet pacientů, léčených na Moravě v letech 1813–1814, leč autor alespoň na základě rešerše pramenů uvádí rámcové množství mezi 50 až necelými 90 000 zraněných.

Úspěšnější byl Jiří Luňáček v otázce výsledků léčby. Na tomto poli konstatoval velkou úspěšnost rekonvalescence – až trojnásobně větší než úmrtnost. Je však třeba mít na paměti, že ty nejtěžší případy se do nemocnic nejspíše nedostaly. Obecně pak autor systém rakouského vojenského zdravotnictví hodnotí jako systém pravidelně reformovaný, na jednu stranu sice odpovídající dobovým poměrům a zvyklostem, na stranu druhou však konstatuje, že s ohledem na skutečnost, že lékaři nepůsobili přímo na bitevním poli, šlo nutně o systém limitovaný ve své efektivitě. Naopak francouzský zdravotnický systém šel cestou co nejrychlejší pomoci zraněným vojákům přímo na bojišti.

Jiří Luňáček ve své knize správně směřuje pozornost k tomu, co je prázkladem války. Tím není sláva a vítězné vavříny, ale naopak krvavost, zranění, trvalé zmrzačení a mnohdy smrt. Luňáčkova kniha tak v souhrnu představuje vítané rozšíření ediční řady Historie!, jejímž je již třináctým svazkem, třebaže některé (především úvodní) pasáže nezaprou svůj původ ve školské kvalifikační práci. To je ovšem jen marginální kosmetická vada

na kráse jinak zdařilé knihy. Jiří Luňáček obohatil českou vojenskou historiografii podnětnou monografií, která nejenže staví obvyklý výklad o epoše napoleonských válek do inovativního světla, ale v řadě aspektů posouvá naši znalost tématu, tedy rakouského vojenského zdravotnictví, dál. Přitom ani první kapitole, která je (jak sám autor v úvodu konstatuje) kompilativního rázu, nelze upřít jistý přínos, jelikož čtenáři nabízí přehledně uspořádané klíčové informace, často ne běžně známé a dostupné. Třebaže o titulu hovoří především prizmatem dějin vojenství, bylo by chybou, kdyby Luňáčekově knize věnovali pozornost jen historici vojenství, resp. zdravotnictví. Autor se totiž z podstaty svého tématu v práci často dotýká problematiky každodenního života na Moravě na počátku 19. století, třebaže každodennosti nevšední a do nemalé míry vymknuté z kloubů.

Jiří Luňáček v závěru své knihy také upozorňuje na to, že jak potenciál tématu, tak nabízející se pramenný materiál, nejsou tímto vyčerpány, a sám naznačuje, kudy mohou vést cesty navazujícího výzkumu. Hlavní polní nemocnice měly rovněž své filiálky, vztahy mezi nimi však autor toliko rámcově naskicoval a téma tak ponechal dalšímu studiu – v tomto ohledu upozorňuje především na potenciál hlavních nemocnic Klášterní Hradisko a Zábrdovice. Dalším rozvíjejícím tématem může být právě vztah mezi nemocnicí a civilním okolím. Zajímavým tématem mohou být i osudy objektů po skončení válečného stavu. Hlavní osou budoucího badatelského zájmu by se však podle Luňáčkova soudu měla stát činnost a fungování hlavních polních nemocnic v Čechách, což by umožnilo funkční komparaci s jeho vlastními poznatky. S tím nelze nesouhlasit, a proto nezbyvá, než doufat, že se dané problematiky někdo chopí. Kniha Jiřího Luňáčka o hlavních polních nemocnicích na Moravě v letech 1813–1814 k tomu ukazuje správnou cestu.

Mgr. Josef Šrámek, Ph.D.
Muzeum východních Čech v Hradci Králové
Historické oddělení
Eliščino nábřeží 465
500 03 Hradec Králové
Česká republika
e-mail: j.sramek@muzeumhk.cz